

INTERJÚ

Az alább közreadott interjúk 1986-ban készültek olyan szociológiai kutatás keretében, amely a középfokú iskolákból kimaradó gyerekek helyzetét és kudarcainak okait vizsgálta. A kutatás során az derült ki, hogy a gyerekek iskolai sikertelenségei nem függetlenek a családok helyzetétől illetve a szülők életútjától. Az interjúk nem egy esetben megdöbbentő sorsokról, drámai eseményekről, heroikus erőfeszítésekről tudósítottak.

A kutatás dokumentumai közül a folyóirat témájához illeszkedve két olyan interjút választottunk, amelyek különböző társadalmi helyzetű nők (anyák) életútjával példázzák a női szerepek – létfenntartás, hivatás, családösszetartás, gyerekevelés) örök ellentmondásait. A tíz évvel ezelőtt készült interjúk olvasása során arra is alkalmunk nyílik, hogy visszapillantsunk a múltba, a napjainkban sokszor nosztalgiával emlegetett hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évekre.

Liskó Ilona

„NEKEM SENKI SOHA SEMMIT NEM SEGÍTETT”

– Szeretném, *hogyha elmondaná az életét.*

– Hát az nagyon nehéz lesz...

– *Azt tudom, hogy háromszor ment férjhez.*

– Sajnos háromszor is férjhez mentem és mégis mindig egyedül éltem. Mert amikor először férjhez mentem, olyan volt a világ, hogy összevissza csavarogtak az emberek. Engem meg úgy neveltek a szüleim, én olyan komoly családból kerültem ki, hogy én azt el sem tudtam képzelni, hogy valaki hazudik, meg csavarog, meg részeg.

– *A szülei mivel foglalkoztak?*

– Az édesapám zenész volt. Hivatásos zenész volt, nem cigány, hanem magyar nótát játszott. Az édesanyám háztartásbeli volt. Négyen voltunk testvérek, meg is vagyunk még mind a négyen. Minket nagyon rendesen neveltek, nagyon becsületesen és nagyon intelligens emberek voltak a szüleim.

– *Itt, Szentesen volt zenész az édesapja?*

– Szentesen, de aztán később elváltak. Akkor én még nagyon kicsi voltam, de tartottam mind a kettővel a kapcsolatot. Édesanyám nevelt bennünket.

– *Ő mivel foglalkozott?*

– Férjhez ment újra, a férje gazdálkodó volt. Így neveltek bennünket, de az édesapámmal nem szakadt meg a kapcsolatunk sohasem. Arra emlékszem, hogy amikor először férjhez mentem, akkor volt az a válságos világ, 44-ben. Azért mentem férjhez, hogy hátha majd az a fiatalember megvéd bennünket. De aztán csavargó lett, szélhámos lett.

– *Mit gondolt, hogy mitől védi meg?*

– Attól a háborús világtól. Mert engem nagyon féltettek a szüleim. Én állandóan az ágy alatt, a galambdúcban, az istállóban voltam, csakhogy emberek előtt ne legyek. Akkor voltam 15–16 éves, és nagyon féltettek. De aztán nem mentünk a férjemmel semmire, mert kivitték a frontra. Azután hazajött, és gazzemberré vált. Hogy mi történt velem, nem tudom. Borzasztó

ember vált belőle. Amikor a kisfiammal terhes voltam, már olyan részeges volt, hogy nagyon félttem tőle. Örökké szidott, átkozott. Én nem tudtam ehhez szólni még akkor. Állandóan sírtam és sírtam. Nem mertem otthon sem panaszkodni, hogy ne csináljak ebből senkinek problémát, inkább magamba temettem mindent. Aztán nem lehetett tovább túrni, mert már tettelegességre is sor került. De azt nem engedtem, hogy még meg is verjen. Azt mondta, hogy én nem csinállok semmit, csak otthon vagyok. Akkor nem lehetett olyan nagyon elhelyezkedni, bolgárkertészterben dolgoztam. Már 4 órakor kint voltam palántázni, és ezt csináltuk késő estig. Abból éltünk, amit én kerestem.

– *Az ő foglalkozása mi volt?*

– Gazdálkodók voltak. Nem volt neki szakmája, de akkor nem is volt olyan világ, hogy szakmát tanulhatott volna.

– *A nevelőapja jó gazda volt?*

– Az nagyon jó gazda volt, és nagyon rendes ember.

– *Mennyi földjük volt?*

– 9 hold volt, de rengeteg volt még azon kívül, vállaltak még haszonbérbe is.

– *A szülei mit szölkáltak ahhoz, hogy ilyen korán férjhez ment?*

– Nem nagyon örültek neki, de úgy gondolták, hogy talán így jobb, mintha elvisznek az oroszok, vagy elkapnak. Különbén én szerettem a férjemet, azért mentem hozzá. Nagyon rendes, nagyon szép fiatalember volt, csak később romlott el. A végén oda jutott, hogy egy másik nővel is volt, de nem tudom hol, mert mindig csavargott. Egy vasárnap délután lefeküdtem, és olvastam az újságot. Hát olvasom benne a címünket, meg hogy Nagy Ferenc, mit tudom én kinél, tyúkot lopott. Elolvastam vagy hússzor, mire fel tudtam fogni, hogy ez az én férjem. Hát ez borzasztó. De aztán addig sírtam, míg csak elaludtam. Egyszer csak arra ébredtem fel, hogy valaki fogja a vállamat és ráz, hogy ébredjek fel. Kinyitom a szemem, ott áll egy rendőr. Akkor láttam életemben először közelről rendőrt. Annyira megijedtem, hogy nem tudtam szólni. Aztán látom, hogy egy másik rendőr jön egy nővel meg a férjemmel. A nő a férjemmel össze volt bilincselve. Kérdezi tőlem a rendőr, hogy hány tyúkunk van. Mondom, hogy egy sem. Azt mondja, hogy hány van az ólban? Mondom, hogy egyetlen egy sem. Akkor a férjemnek adott egy olyan nagy pofont, hogy a nővel együtt elesett.

– *A fia akkor hány éves volt?*

– Pici volt még, három hónapos talán. Egészen kicsi gyerek volt. Utána persze a férjemet lecsukták, és még egy picit örültem is neki. Hála a jó istennek, mert legalább most már nem kiabál, nem ordítózik, nem káromkodik, nem bánik velem durván, nem szid, nem átkoz. És akkor elhatároztam, hogy ha kiszabadul ez az ember, akkor elválllok tőle. Mert így nem lehet élni. Másfél évre vagy mennyire csukták le, már nem is emlékszem rá.

– *Tyúklopás miatt másfél évre?*

– Volt abban más egyéb is. Én nem foglalkoztam az ő dolgaival, de tudom, hogy másfél évet kapott.

– *És amikor kijött?*

– Hát csak visszakönyörögte magát. A szülők is mondták, hogy hátha megjavul. Meg is fogadta, de ez nem tartott semeddig. Majd megint nem tudom, hogy miket csinált. Egyszer csak jöttek a rendőrök, hogy hol van. Mondtam, hogy nem tudom. Nem is kérdeztem, hogy mit akarnak tőle, mert nem is érdekelt. Lefeküdtem a kisgyerekekkel. Akkor már olyan két éves lehetett a kisfiam. Lefeküdünk este, és ott ült két rendőr egész éjjel a szobában. Én gondoltam, hogy miattam ülhetnek itt ameddig akartok, elaludtam. Altatóval aludtam. 20 éves korom óta én mindig altatóval alszom. És egyre többet szedek.

– *Most mennyit?*

– Három Dorlotint, minden éjszaka. Van, hogy hatot is be kell vennem és mégsem tudok aludni. Amikor a rendőrök hajnalban elmentek, kikísértem őket a kapuba. Mikor bementem, védve éreztem magam. Olyan jó volt. Gondoltam, ha most jönne, nem veszekedne velem. Mert akkor már a balta is a fejem alatt volt, mert agyon akart ütni. Volt, amikor éjjel elkapta a torkom, amikor hazajött részegen. Elkapta a torkom egyszer, alig tudtam magam kivédeni. Odatettem a baltát a fejem alá és mondtam is neki, hogyha hozzám nyúl agyon fogom verni. Agyon is vertem volna, de nem mert bántani. Hanem amikor a rendőröket kikísértem, megyek be a legnagyobb nyugalommal, és hát nem a két ajtó között állt? Hát én azt hittem, hogy ott kővé meredek. A két rendőr meg már elment. Azt mondja nekem, hogy na piszkos kurva, mit csináltak itt a rendőrök egész éjszaka? Én úgy megijedtem, hogy szólni sem tudtam. Aztán csak megembereltem magamat, mondom neki, hogy vártak téged. Engem? Azt mondja, ketten is? Igen, mondom, ketten vártak téged. Azt mondja, hogy pedig itthon voltam. Mondom hol? Azt mondja, hogy fent volt a diófa tetején és onnan nézte, hogy a rendőrök mikor mennek el. Akkor elkezdődött a civakodás, a veszekedés. De mintha megérezte volna, hogy ezek a rendőrök nemsokára visszajönnek, mert csak egy fél órát tartott a veszekedés. Már csak ő kiabált, én hallgattam, meg sírtam és néha-néha mondtam, hogy őt várták a rendőrök nem engem, mert engem még életemben nem várt egy rendőr sem. Soha az életemben nem volt a rendőrséggel dolgom. Majd elment. És tényleg visszajöttek a rendőrök. Mondtam nekik, hogy egész éjszaka itthon volt, fent volt a diófa tetején. Nézték egymásra, hogy lehet az? Hát ott volt és kész. Akkor kértem, hogy legyen itt egy rendőr mindig, éjjel-nappal és váltsák egymást. Mert én már nem maradok meg ebben a házban. Hazamegyek az anyukámékhoz. De még ott sem lett volna nyugtom. Gondoltam, hogy azokat nem teszem ki ennek. Úgy is volt, váltották a rendőrök egymást, de nem ott fogták el. Volt a ruhagyárnál egy repülőtér, ott ilyen szénaboglyák voltak és az alatt feküdt. Azt mondták, hogy ott fogták el. Na akkor engem is behívtak a rendőrségre. Pár nap múlva jön egy rendőr, hogy menjek be. Mondom, én? Minek? Azt mondja, hogy van egy kis probléma, amit el kell intézni. Hát bementem. Nagyon kedvesek voltak, ültek ott négyen-ötten, aztán érdeklődtek, hogy a férjem mikor volt otthon, meg hogyan viselkedett. Hát én olyan nagyon nem is válaszoltam nekik. Úgy gondoltam, hogy nem tartozik a mi ügyünk olyan nagyon senkire. Hanem akkor csattantam fel, amikor azt mondják nekem, hogy a kukoricát én segítettem neki elhozni? Milyen kukoricát? Azt mondják, hogy azt vallotta, hogy énvelem lopott el nem tudom kinek a padlásáról kukoricát, én sepertem fel a kukoricát. Hát mondom, szeretném, hogyha ezt a szemembe mondaná! Látták, hogy nem hazudok. Be is szóltak valahova és hozták őt fel. Bejött az ajtón, nagyon meglepődött, hogy én ott vagyok. Aztán azt mondja az egyik rendőr, hogy ki segítette felsöpörni a kukoricát? Azt mondja, hogy a feleségem. Adtak neki akkor egy pofont. Én úgy megijedtem, hogy még azt sem tudtam volna hirtelen megmondani, hogy hol vagyok. Borzasztó volt átélni ezt. Aztán kérdezték tőlem újból, de én mondtam, hogy azt sem tudom, hogy ő hol jár. Van, amikor két hétig sem jön haza. Örülök is, ha nincs otthon. Akkor legalább tudunk egy kicsit aludni, mert különben reszketünk. Mert legutóbb is amikor itthon volt, ránk rázta a dunnát, a kisgyerek majdnem megfulladt. Azt sem tudtam, hogy hogyan szedjem ki a kisgyereket. Az a legjobb, hogyha nem is jön haza.

Na amikor lecsukták, már nem is tudom mennyire, akkor én beadtam a válópört. Rögtön el is váltunk és én azóta sem tudom, hol van. Azóta szóba sem álltam vele.

– *Akkor hány éves volt?*

– Azt hiszem, hogy 23 éves voltam akkor, vagy 22.

- *Hányban tetszett születni?*
- 1927-ben.
- *Akkor ez úgy 1950 körül lehetett?*
- Igen.
- *Ezekben az években miből éltek?*
- Én dolgoztam. Mondtam már, hogy a kertészetbe jártam.
- *A gyerekekkel ki volt?*
- A gyereket is vittem magammal. Vittem egy párnát, arra rátettem, vittem az ennivalót, ott ettettem meg. Közben meg dolgoztam.
- *Az anyja meg a nevelőapja ezekben az években mit tudott segíteni?*
- Én soha nem mentem volna segítségért, soha. Nagyon a fejembe véstem amikor azt mondták, hogy ha ilyen korán férjhez megyek, problémáim lesznek. Én soha nem mentem haza panasszal. Meg nem akartam az anyukámat idegileg kikészíteni ezzel. Volna neki elég baja. Még három fia volt, odavoltak a fronton. Én nem panaszkodtam, pedig volt, amikor úgy összetört a férjem mindent, hogy egy bögre sem maradt a háznál. De aztán elváltunk. Tudtam, hogy 7 évet kapott. Na mondom, amikor kiszabadul, akkor elmegyek Szentendréről. Elhatároztam, hogy én ezt a szegényt nem állom ki. Mert biztosan mindenki, az egész város olvasta az újságban.

Olvastam az újságban, hogy a Betonútépítő Vállalat vidéki munkahelyeire adminisztratív dolgozókat keres. Azonnal írtam. Kaptam is egy express levelet, hogy a szajoli munkahelyen jelentkeznek. Szajol vasútállomás, ott volt az iroda. Jelentkeztem és felvettek sztk ügyintézőnek. Végtelenül boldog voltam. Vittem magammal a gyereket, két éves volt, vagy három éves. Elmondtam azt is, hogy én csak úgy tudok jönni, hogyha hozhatom a gyereket is, hogyha albérletet biztosítanak. Akkor nagyon magas albérletet fizetett a Betonútépítő Vállalat a dolgozóinak, csakhogy munkásokat kaphasson.

Ott kaptam egy asszonykánál lakást, akinek szintén odamaradt az ura, és egy ugyanolyan idős kisfia volt, vagy egy kicsit idősebb, mint az enyém. Így nagyon jól megvoltak a gyerekek együtt. Én dolgoztam, de hogy mennyit dolgoztam! Már fél négykor ott voltam. A kisfiammal megbeszéltem este, hogy amikor te felébresz, anyuka már nem lesz itt. Anyuka elmegy dolgozni, hogy sok pénzünk legyen, hogy neked sok mindent tudjak venni. Nagyon aranyos volt, megértett mindent. Majd hazaszaladok délbe, megebédelünk és ha jó leszel, akkor majd beviszlek magammal, és majd ott rajzolsz az asztalomnál. Mindennap így volt. Reggel korán mentem és délben bevittem magammal a gyereket. Tudja, akkor volt az a világ, hogy mindenki züllött, csavargott, ott a munkahelyen is. Volt ott egy nő, valamilyen Arankának hívták, ő volt a párttitkár. De az egy ronda, részeges alak volt, még ma sem tudja, hogy ki küldte be a pártkönyvét a Szolnok megyei Pártbizottságra. Én küldtem be, mert olyan szemtelen volt, amikor meglátta, hogy a kisfiam két fotelben alszik. Akkor már este volt. Ők csavarogtak, és én az ő munkájukat is elláttam. Elvállaltam, megcsináltam, a túlórárt kifizették. De olyan szemtelen volt velem! Pedig üres volt minden, éjszaka volt, nem volt ott senki sem. Másnap, amikor mentem hazafelé a kisgyerekekkel, bementünk a kocsmába, az állomás épületében. Ott nagy hordók voltak és a hordó tetején ült az Aranka. Láttam, hogy a pártkönyvét otthagya, én meg zsebre vágтам, és írtam hozzá egy párt sort, hogy a kocsmában találtam és beküldtem a pártbizottságra. Később állatira szidta azt, aki beküldte, de még most sem tudja, hogy én voltam az. Csak kocsmáztak, egyebet sem csináltak. Dolgozni nem dolgozott ott senki. Ha az írásokat kikeresnék, mindenhol az én írásomat találnák.

Azt hiszem, 3 évig voltam ott. Az volt a szokás, hogy mindenkinek megülték a névnapját, születésnapját. De én elhatároztam, hogy a névnapomat otthon töltöm el, arra tartogattam a szabadságom. Nem volt kedvem ahhoz, hogy én egy olyan társasággal ünnepelek.

Volt ott egy főnök, Pallagi Antalnak hívták. Amikor a nevem napja következett, szóltam neki, hogy legyen szíves engemet a jövő hétre szabadságra kiírni, mert haza akarok menni. Azt mondja, hogy nem lehet, Erzsike, mert fizetés lesz, és a pénzt csak maga viheti ki. Maga a legjózanabb, a legrököletesebb, magára rá lehet akármennyi pénzt bízni. Rendőrségi autóval mentünk, két puskás is volt velünk. Kivittem magammal 40–50 ezer forintot, akkor az rengeteg pénz volt. Ha akkor valaki 3000 forintot keresett, az óriási fizetés volt. A rengeteg kubikos brigádost meg mindenkit én fizettem ki. Na, gondoltam, egye meg a fene, kiviszem a pénzt, utána bemegyek az irodába és megyek hazafelé. Ha köszöntenek, úgy is jó, ha nem, úgy is jó. És képzelje el, amikor bemegyek az irodába, virággal volt kirakva az asztalom, és mindenki ott várt engem enni-innivalóval, és köszöntöttek. Borzasztóan meglepődtem. Gondoltam, jól van, megköszöntöttek. Én nem vagyok ivós, de akkor ittam egy kis pohárával. Még most is emlékszem rá, hogy vörös csemegebor volt a neve a bornak. Titokban megnéztem, hogy mennyi az ára, egy literes volt, harminckét forint volt akkor. Gondoltam, hogy Jézus-Mária milyen drága ez a bor, vajon kik vehették ezeket? De engem ez nem érdekelt, én nem vettem semmit, az biztos.

Hanem ez a főnök, ez a Pallagi Antal ott maradt egyedül. Különben nagyon rendes ember volt, most is csak azt tudom rá mondani. Mindazok után is, amit csinált. Ez volt a legrendesebb ember az életemben.

Ő volt a második férjem, tőle van a kislányom. Szóval, mindenki elment, ő maradt egyedül, én meg ott ültem az asztalomnál. El akartam én is köszönni, de mondta, hogy Erzsike, ne tessék már elmenni, mert valamiről akarok érdeklődni. Meglepődtem. Ott ült az asztalánál és azt mondja, hogy legyen szíves mondja már meg, hogy maga elvált asszony, vagy özvegy asszony? Mondom, hogy ez eddig nem volt fontos, most miért fontos? Azt mondja, én megmondom magának őszintén, én soha életemben még egy ilyen munkabírási személyt nem láttam. Hogy tud maga ennyit dolgozni? A maga száján még soha nem jött ki, hogy fáradt. Ennyi év alatt még soha nem volt táppénzen, sose volt beteg. Maga nem volt még szabadságon sem csak a neve napján. A szabadságát is kifizettette. Hát a férje hol van, hogy soha nem láttam? Gondoltam, hogy nem hazudok, megmondom neki. Hát nézze, mondom, be volt csukva már többször is, lopott, csalt, engem már nem is érdekelt, én nem foglalkozom vele. Elvált asszony vagyok, és nincs is szándékomban férjhez menni. Órá egyébként sem gondoltam, mert 14–15 évvel idősebb lehetett nálam. Akkor harminc valahány éves volt. Csinos ember volt különben, ragadtak hozzá a nők.

Na akkor elmondta nekem ez a Pallagi, hogy ő 8 éve elvált a feleségétől, van egy kislánya. Na de engem nem is érdekelt, hogy mi volt. Láttam, hogy ezen a munkahelyen ő a legrendesebb ember. Én nem voltam belé szerelmes, semmilyen gondolatom nem volt vele kapcsolatban. De ő azt mondta, hogy gondolkodjak rajta, mert ő szeretne engem elvenni feleségül. Nagyon meglepődtem ezen, Jézus-Mária, most hazamegyek és ezt elmondom a szüleimnek. Tudja, akkor még egy gyerek mindent megbeszélt a szüleiével. Elmondtam az anyukámnak a legközelebbi szombaton, amikor hazamentem, hogy mi van. Azt mondták az anyukámék, hogy jól van, hát akkor majd jövő vasárnap jöjjön el ez az ember.

Akkor eljött a következő vasárnap. Végtelenül aranyos volt, hozott színházjegyet, el is mehettem színházba, anyukám vigyázott a gyerekekre. Elmentem színházba vele, hazakísért, nagyon rendes volt. Mert ha szemtelenkedett volna, én még abban a pillanatban otthagytam volna. De ő nagyon rendes volt. Udvarias, intelligens. Hát a 8 gimnáziumot itt végezte, ebben az iskolában. Ő munkáscsaládból származott, özvegy édesanyja volt neki, egyedül nevelte. Kórházban volt takarítónő és ő taníttatta ezt az egy szem fiát. Azért is volt ilyen rendes, mert nagyon szegény körülmények között nőtt fel. Én meg olyan boldog voltam, hogy végre révbe kerülünk, rendbe jött a sorsom, milyen jó lesz, most már lesz egy rendes

férjem. Így éltünk 9 évig. Mert amikor hozzám mentem, én megmondom őszintén, hogy nem voltam belé jaja, de szerelmes. Igazából azért mentem hozzá, mert féltem, hogy újra felkeres a volt férjem. Szóval boldog voltam, hogy révbe jutott az életem.

Az én férjem, ez a Pallagi, engem soha életében nem bántott. Nekem ez a 9 év egy testi-lelki állapotot megnyugtató időszak volt. Nem voltam belé sohasem szerelmes, de szerettem, mert nagyon rendes volt, nagyon aranyos volt velünk. A fiamat sem bántotta, engem is nagyon szeretett. Én azt hittem, hogy ilyen rendesen az egész országban nem él senki rajtunk kívül. Na, egyszer éppen mentem dolgozni, rohanok kifelé, mert rengeteg jószágom volt, dolgozni jártam, gyerekeket neveltem. Itthon is mindent én csináltam, a férjem nem tett odább egy kanalat sem. Ném segített semmit.

Szóval rohantam a buszhoz, amikor jön egy hölgy a kapuban. Pirospöttyös ruha volt rajta és remegett. El nem tudtam képzelni, hogy mi baja van. Mondja, hogy Pallaginé asszonyt keresi. Mondom, hogy én vagyok. Azt mondja, hogy négy szemközt akar velem beszélni. Hát mondom, mondja nagyon gyorsan, mert nekem mennem kell dolgozni.

Azt mondja, hogy tessék visszajönni, mert én úgysí olyat mondom, hogy nem tetszik menni sehová. Dehogynem megyek, mondom, hogyne mennék. De tessék bejönni. Nézem az órámat, mondom, hogy van még egy pár percem. D ő csak remegett. Mondom, mi van magával, mi történt? Azt mondja, hogy most már nem bánom, hogyha agyon tetszik ütni, vagy akár mit tetszik velem csinálni, eljöttem, és megmondom az igazat. A férjével két és fél év óta viszonyom van. Nézek rá... Olyan negyven valahány éves lehetett, én meg olyan 27–28 éves voltam. Nézek rá, mondom magával? Aligha hinném mondom, mert az én férjem nem olyan ember. Itt valami tévedés lehet.

Azt mondja, hogy nem, nincs tévedés. Hát mondom neki, ez nem létezik. Biztos, hogy ez nem igaz. Aztán mutatom neki a falon a fényképet, nézze meg jól, ez az az ember? Persze hogy ez.

És akkor elkezdtem gondolkodni. Az én uram tényleg rengeteget kimaradt éjjel, de azt mondta mindig, hogy a telefonközpontos egy kicsapongó nőszemély, azt helyettesíti, és egy kis cigarettapénzt keres ezzel. Én meg elhittem, nem gondoltam, hogy hazudik. Hát engem olyan meglepetés ért, hogy igaza volt az asszonynak, tényleg nem tudtam elmenni dolgozni. Még azt is elmondta, hogy azért jött el énhez, mert már 4,5 hónapos terhes és meg akarja tartani a gyereket. Meg akarja érdeklődni, hogy elválok-e a férjemtől. Akkor azt mondtam neki, hogy ha ez így igaz, ahogy maga elmondta, akkor én máris elvált asszony vagyok. Ezt mondtam neki, és amit én kimondok, az úgy is van.

Hát ez annyira bántott engem, hogy amikor elment ez az asszony, felültem a kerékpárra, és azt sem tudom, hogy merre mentem. Hát ez most rettenetes, én most megint elvált asszony vagyok! Mert énnekem már ez az ember nem kell, aki így hazudik. Aztán hazajöttem csinálni a dolgomat, nem mentem dolgozni. Csináltam a nagymosást, meg a nagytakarítást. Mert olyan nem volt, hogy 5 percig ültem volna, inkább akasszanak föl. Egy olyan erős fizikumú, dolgos asszony voltam.

Na aztán nem jött akkor este haza. A gyerekeket megfürdöttem, lefektettem, mindent elvégeztem, a gyerekek a másik szobában aludtak.

Nem jött haza a férjem csak 3 órákor. Én addig a konyhában ültem, de akkorra már annyira kisértam magamat, hogy már nem is tudtam sírni.

Elgondolkoztam azon, hogy istenem, milyen fiatal vagyok, és most megint elvált asszony vagyok. És mit szólnak majd itt a környékben, mert ez egy olyan rendes ember, erről ki gondolna ilyet? Én meg hogy mondanám meg valamelyik szomszédasszonynak? Hát hogy lehet ilyet elmondani? Sehogy. És hát sírtam. Amikor hazajön, látja, hogy én ott ülök a konyhában. Ez szokatlan volt, mert én soha nem ültem a konyhában, hanem lefeküdtem.

Jön befelé az ajtón, én ülök az asztalnál. Persze, amikor bejött, csak hozzáfogtam megint sírni. Borzasztóan bántott. Egész nap sírtam. Ő meg előveszi a zakójából a zsebkendőt, odajön hozzám, hogy édesanyám, hát mi történt, mi baj van? Ilyen kedvesen. Letörli a szememből a könnyet és le is csókol azt hiszem egyet belőle. Mondtam neki, hogy hát különösebb baj nincsen, csak egész éjszaka azon gondolkodtam, hogy te tudod nagyon jól, hogy én számtalanszor megcsalhattalak volna téged, de soha nem tettem. Soha, magamért, érted, a gyerekekért, soha nem tudtam volna ilyen elképzelni, beszennyezni. Én nem tudtam volna soha szerelmi háromszögben élni. És mondd meg, hogy hogy tudtál te éveken keresztül? Honnan veszel te ilyet? – néz rám. Mondom, hogy itt volt egy nő, megmondta a nevit, azt is, hogy hol lakik, és megmondta azt is, hogy 4,5 hónapos terhes.

Erre azt mondja, hogy minek kell neked mindenféle ócska kurvákkal szóba állni? Néztém rá, hogy miért kellett énnekem szóba állni vele. Nahát ez szép. Én miért álltam vele szóba, hát minek jött ide? Nem miattam jött ide, hanem témiattad jött ide. De mondom, ettől a perctől kezdve most már nem tartozunk egymáshoz. Most bemegyek a gyerekekhez aludni, te nyugodtan alhatsz itt és majd holnap szobát cserélünk. Én majd átjövök a nagyszobába a két gyerekkel, és a te holmidat átpakolom oda. Most már külön élünk. Én főzők mosok, úgy, mint eddig, hogy ne tudja meg senki, a gyerek se vegye észre. Ne tudja, hogy mi van.

Azt is megmondtam neki, hogy én eddig soha nem csaltalak meg, de mihelyt jön az utamba egy szimpatikus ember, abban a pillanatban udvaroltatni fogok. Soha el nem felejttem. Odaállt a tüdőkörhöz, őszülős haja volt neki, felhúzta a haját és azt mondta, hogy ugyan kinek kellenél te két gyerekkel?

Mondom, én? Akár fél óra múlva férjhez megyek. Állítom, hogy ha kiállnék ide a sarokra, meglátnám, hogy melyikünket vinnék el hamarabb.

Na mondom, jól van, bízzuk a jövőre. Hát úgy is történt. De akkor még tényleg nem gondoltam, hogy még egyszer férjhez megyek, és tényleg nem is tudom, hogy miért mentem férjhez.

Akkoriban én mindennap kimentem zöldért a tanyára, oda a naphegyre, és hoztam a sok zöldet a disznóknak. Itt a boltban dolgozott egy Héjja Imre nevű kereskedő. Ez Szentés város legszebb férjja volt, nekem még fiatal lánykoromban is akart udvarolni, de a szüleim azt mondták, hogy nem, mert ez olyan szép férfi, hogy ebből soha rendes ember nem lesz. Nem is lett, ez egész életében szélhámós, gazember volt. Pedig olyan jó megjelenésű, jó vágású férfi volt, olyan komolynak nézett ki. Amikor az ember beszél vele, azt hinné, hogy milyen rendes.

Na elég az hozzá, hogy ott a kissorompónál meg kellett állni, hát egyszer csak odaér ez a Héjja is valahonnét. Ismerősök voltunk, mert ahányszor kifordultam, itt a sarkon rohant utánam fehér köpenyben, vagy kerékpáron. Amikor állunk ott a sorompónál, odajön, köszön, és érdeklődik, hogy hol voltam. Mondom, hogy viszem ezt a rengeteg zöldet, mert ott van az a rengeteg disznó. Mindig viszek 3–4 zsák zöldet, mikor mennyit bírök el.

Kérdezi tőlem, hogy este is napszemüvegben járok? Hát akkor elpanaszoltam neki, hogy hogyan is jártam én. Azt mondja, hogy ők is most válnak, egy tárgyalásuk volt, a másik majd most lesz. Hát mondom mi el elválunk, az egészen biztos. Erre azt mondja, látja, Erzsike, megmondtam én magának lánykorában, hogy én addig nem nyugszom, amíg maga nem lesz a feleségem. Mondom neki, miért olyan biztos maga abban, hogy én az leszek? De gondoltam, hogy most erre a célra nagyon megfelelsz, mert azt mondta nekem a férjem, hogy ugyan kinek kellenél te két gyerekkel? Hát milyen szép ez az ember! Hol áll ő ehhez képest? Irtó jóképű férfi volt. Na, akkor elkísért engemet azt hiszem a kenyérgyárig.

Mondtam neki, hogy ne kísérjen, mert nem akarom, hogy a városban lássák, hogy kísérget engem a Héjja. De aztán úgy csinálta, hogy másnap találkozunk. Aztán megkért engem,

hogy valamelyik este menjek el vele sétálni. Jól van, mondom, de csak mielőttünk, ettől a saroktól eddig. Ha a két gyereket lefektettem és azok elaludtak.

Hát akkor sétálgattunk is egy pár estét, de, tudja, az nekem olyan volt, mintha az ócskapi-
acon sétálnék, nem érdekelt engem. Borzasztóan bántott, hogy most megint elvált asszony
leszek.

Nem ment ki a fejemből, hogy ha most harmadszor is férjhez megyek, ugyan... mit fognak
szólni? Hogy nem vagyok tökéletes. De hát mi is legyen tovább? Egyszer aztán jött Héjja,
hogy meghív engem vasárnap délután egy sétára. Mondom neki, hogy én vasárnap nem érek
rá, mert annyi dolgom van, hogy mosok, vasalok, meg főzök, szóval nem érek rá. Én nem
vagyok olyan, hogy a házimunka elől elmegyek randevúztatni. Nem. Majd valamelyik dél-
utánra megbeszéljük, és akkor majd sétálunk. Én már tudtam, hogy olyankor, amikor majd
jön a férjem haza, hogy hadd lássa, hogy én is kellek valakinek. Úgy is volt, és milyen jól
sikerült?! Mondtam neki, hogy itt a sarkon várjon meg, és majd 6 órákor odamegyek. Na-
gyon igyekeztem a munkából haza, rendbetettem a jószágokat, a két gyereket is gyönyörűen.
A gyerekeknek azt mondtam, hogy elmegyünk a ligetbe. Megmondtam nekik őszintén,
hogy a Héjja bácsi vár minket a sarkon, mert jön velünk a ligetbe játszani. És képzelje el,
hogy amikor elindultunk, fehér blúzt vettem magamra, szürke kosztümet, a gyerekek is
szépek voltak. Megyünk itt az utca aljón, mert tudtam, hogy az én férjem ott jön hazafelé.
Még most is látom azt az arcot, amikor jön, szépen felöltözve, dohányszínű öltöny volt rajta,
és cigarettázott. Jött és meglátott engem. Nézett még csak oda nem ért, aranykeretes szem-
üvege volt, nem hitte el biztos, hogy én vagyok az. De hogy őszintén megmondjam, én sem.
Mentem a Héjja mellett, méghozzá baloldalt, nem is jobboldalt, és jött a kislányom is elöt-
tem.

Hát Héjja akkor már szinte leélte az egész életét, mert 49 éves volt, amikor megesküdünk.
Hanem erkölcsileg ő annyira kifogásolható volt, hogy olyasmit írtak a munkakönyvébe,
hogy soha többé kereskedelemben nem helyezkedhet el. És azonnali hatállyal fegyelmileg
elbocsátották.

Akkor még nem voltunk megesküdvé, és én nem is tudtam erről. Rövidesen megesküd-
tünk. Akkor nekem azt mondta, hogy 940 forintot tud hazaadni, mert van egy kistia, és
annak tartásdíjat fizet. Én akkor már megkerestem a 2500 forintot, mert boltvezető voltam.
Ez 64-ben volt azt hiszem, akkor az Áfésznél dolgoztam. A Héjjával 3 évig éltünk együtt,
tőle van a Tibi.

Azért váltunk el, mert egyszer jövök haza munkából, és nem sokkal utána megáll itt egy
pótkocsis teherautó, megpakolva zsákokkal. Mondják, hogy ezt ide fogják felhordani a pad-
lásra. Ide? Kivé ez? Hát látom, hogy jön a férjem kerékpárral, integet, nevet, kiabál. Bejön ide
a folyosóra és azt mondja nekem, hogy ez idejön a padlásra, mert ez a miénk, morzsolt
kukorica. Hát mondom, ide biztos, hogy nem jön. Én ezt nem engedem meg. Én még eddig
mindig nyugodtan aludtam és a jövőben is úgy akarok.

Piszkosul összevesztünk. Hogy én mellettem nem lehet haladni, mert őneki most ilyen
lehetősége van. Hát ki is használta lehetőségét, mert annyi mindent lopkodott össze.

Ez akkor volt, amikor a malomiparínál dolgozott, a Krausz-telepen.

– *Miért ment hozzá a Héjjához?*

– Azért mentem hozzá, mert nem jött vissza a Pallagi. Sírva kértem, hogy jöjjön vissza, mert
a kis Kati lányom annyira oda volt érte. De nem jött. Azt mondta, hogy én azért akarom őt
visszahívni, mert a Héjja nem vesz el. Tudd meg, hogy ha nem jössz vissza most, mondtam
neki, akkor szombaton délben 12 órákor lesz vele az esküvőm. Erre azt mondta, hogy csak
szeretnéd. Isten bizony ezért mentem hozzá.

– *A Tibivel mennyit törődött a Héjja, ameddig itt lakott?*

– Soha nem járt haza. Volt, hogy 2 hétig sem jött haza, és ha hazajött, akkor sem szólt hozzánk.

– *Olyankor hol volt?*

– Hol az egyik nővel volt, hogy a másik nővel. Amikor szóltam neki, hogy segítsen ezt a gyereket felnevelni, akkor azt mondta, hogy inkább disznót tartok, mert abból pénzem van, és még le is köpködté Tibit. Borzasztó volt, ahogy viselkedett.

– *És mind a három gyerek szófogadó volt?*

– Nagyon rendesek voltak. Én most is azt mondom, hogy a nevelés a szülőnek a kutya kötelessége. Az én gyerekeket nem nevelheti sem a szomszédasszony, sem a tanácselnök, de még a barátnő vagy a tanárnő sem. Őket csak én nevelhetem. Amikor a Tibi nyolcadikos volt, felhívtak az iskolába. Pintérné volt az osztályfőnöke, nagyon aranyos volt. Felhívott és azt mondta: Erzsike, hova gondolja adni a Tibort? Hát mondom, én megmondom őszintén, hogy én ezt a tanárookra bízom, mert a nappal itt tölti el. Én velem reggel van meg este és én örülök, hogy velük vagyok, de ilyesmiről nemigen szoktunk beszélni. Maguk mit néznek ki belőle, hova lehetne őt adni? Azt mondja, hogy ő megmondja nekem őszintén, hogy nagyon jó mikrofonhangja van, gyönyörűen énekel, gyönyörűen hegedül, feltétlenül a gimnáziumba, művészeti tagozatra kellene adni. A Tibi ekkor erre rá is állt.

Én ennek végtelenül örültem, mert mindig színész nő szerettem volna lenni, nagyon szépen tudtam énekelni. De nekem ez nem adatott meg, jaj de örültem volna, hogy ha valamilyik gyereke oda ment volna. Igen ám, de baj van, ha a szülők kétfelé viszik a gyereket. Én nem erőszakoskodtam a Tibivel, rábízta, ahogy ő akarja. Hazajött az édesapja karácsony előtt látogatóba, és kérte, hogy a Tibi menjen el hozzá. Én el is engedtem, soha nem elleneztem. Mi nem szoktunk különben a Tibivel az apjáról beszélgetni. Nagyon jól megvagyunk a Tibivel, nagyon jó barátok vagyunk, mindig is azok voltunk. De amikor elment hozzá, azt mondta neki az apja, hogy kisfiam, a Pollackba menj. Én eleve utáltam a Pollackot, mert tudtam, hogy rettentően sok a fizika, meg a matematika és tudtam, hogy Tibinek ez rettentő gyenge oldala. Én ettől nagyon félttem, és úgy látszik, hogy nem is volt ez a félelem hiábavaló.

De az apja azt mondta, hogy kisfiam, oda menj, mert az ad érettségi bizonyítványt is, szakmát is, csak oda menj. Vittek magukkal valami italt is, de oda nem kellett protezsálni senkit, mert oda mindenkit felvettek. A nagyobbik fiam, a Ferike is odajárt, nem volt különösképpen jó a bizonyítványa, de szerette a villanszerelést. De a Tibi nem való ilyesmire.

De hát az apja ezt tanácsolta, és egy fiúgyerek hallgat az apjára. A Tibi különben is szereti az apját. Szeresse is, mert az az apja.

Én mondtam neki, hogy kisfiam, itt van a gimnázium a szomszédban, oda menjél. Nem, a Tibinek az apja azt mondta, hogy oda menjen és ő oda is ment. De most már a Tibi biztos, hogy ezt nagyon megbánta.

Amikor elküldték a jelentkezési lapokat a nyolcadik osztályban, felhívott engem a Pintérné, írt egy levelet, hogy azonnal menjek. Másnap bementem hozzá és mondja, hogy Erzsike, azért hívtam, mert eddig még csak a Pollack ceruzával van beírva, írjuk ide ezt a gimnáziumot is. Higgye már el nekem, hogy ebből a Tibiből valamikor művész lesz. Ez olyan zenebarát, ezt oda kell adni a művészeti tagozatra. Hát mondom, ez rajtam nem múlik, mert én lennék a legboldogabb. A Tibit kell ide behívatni nem engemet. Ha egyszer ő annyira oda akar menni, akkor én mit egyek? Hát próbálják meg Tibit rábeszélni. De nem sikerült a Tibit rábeszélni, be kellett írni a Pollackot, mert a Tibi nem állt el tőle.

De én láttam előre, hogy ezt a Tibi nem fogja végigcsinálni. A tanárok különben rendesek, én nem tudok rájuk mondani semmit sem.

A Tibi sem azért bukott meg, mert nem jók a tanárok, vagy mert a Tibi hülye. Nem, hanem azért, mert a Tibi nem tanult, a tanárok meg nem törődtek vele. Ez volt a baj. A Tibi nem szeretett tanulni és a zenének élt már akkor is. Itt próbáltak a zenekarral, én megengedtem, hogy hátha akkor majd jobban tanul. Pedig olyan zenebona volt itt, hogy még a szomszédokkal is majdnem haragba lettem, mert nyáron kimentek az udvarra játszani. A gyerekek meg táncoltak kint az utcán. Nagyon jó volt, én is szerettem hallgatni. Ezt azért engedtem meg, hogy jobban tanuljon. De nem, inkább még rosszabb tanuló lett.

Egyszer csak szóltak a Tibinek, hogy ne menjen nyári gyakorlatra, mert megbukott. Nekem már előtte gyanús volt, mert az utolsó héten nagyon tanult a Tibor. Mondom neki, talán baj van az iskolában, hogy ennyire tanulsz? Nem szólt semmit. Akkor még gyanúsabb lett. Na mondom, Tibornak nyilván befellegzett az iskola. Én a matematikára gondoltam, mert abból már félévkor is megbukott. Többre nem gondoltam. Eszembe se jutott, hogy hátróbból megbukik. Tibi nem szólt még akkor semmit, pedig őneki már biztosan megmondták. Aztán megérdeklődtem tőle, hogy hova osztottak be téged nyári gyakorlatra? Azt mondta, hogy a Május 1 tsz be. És mikor kell menni gyakorlatra? Hát a Tibi úgy tudta, hogy jövő héten hétfőn, 7 órára. Na akkor én már készültem, hogy a reggeli 6-kor ott legyen az asztalon. Már él is csomagoltam neki a reklámszatyorba az uzsonnát. Szólok neki, hogy keljél fel. De a Tibi nem ugrott egyből. Mondom neki újra, hogy keljél, mert már fél hét van és sietni kell, hogy odaérjél. De akkor már gyanús volt, már láttam a menésiből, hogy itt baj van. Mondom neki, hogy most már nem fogsz odaérni. Azt mondja erre, hogy nekem már oda nem kell menni.

Mondom neki, miért nem mondtad meg ezt eddig? Azt mondja, mert nem akartalak felidegesíteni, úgy voltam vele, hogy még ezen az éjszakán aludjál egy kicsit. Abban a pillanatban felültem a kerékpárra és elmentem, de végigsírtam az egész utcát. Hát mondom, ezt már nem bírom ki.

Akkor kezdtünk építkezni márciusban, tavasszal. Akkor itt már le volt bontva minden. Én magam mentem anyagért, minden én intéztem, az embereket is. És akkor még jött ez a nagy baj a Tibivel.

Pedig ami tőlem telhető, mind a három gyerekemnek mindig megadtam. Ez látszik is rajtuk, mert jól kifejlődtek. Szép ruhába öltöztek mindig, én azért is dolgoztam olyan sokat, hogy a gyerekeknek mindenük meglegyen. Amikor a Tibi kicsi volt, csak úgy tudott elaludni, hogy ha énekeltem. Egész nap dolgoztam, és amikor volt egy kis idő, hogy aludhattam volna, húzgáltam a járókát és énekeltem neki. De ha egy pillanatra abbahagytam az éneklést, akkor már a Tibi ordított. Ha énekeltem, akkor nyugodtan aludt, és ez így ment két évig.

Mindent én csináltam, veteményeztem, kapáltam, dolgozni jártam, kukoricaföldem volt. Nekem senki soha semmit nem segített.

(Az interjút Kardos László készítette, 1983-ban)

„NEKEM MINDEN VÁGYAM AZ VOLT, HOGY OROSZ TANÁR LEGYEK...”

– *Milyen családból származik?*

– 1945-ben születtem, innen 7 km-re, egy kis faluban. A szüleim akkoriban a saját földjükön gazdálkodtak, nem volt túl nagy, csak amennyi éppen jutott a háború után, tehát juttatott föld volt. Úgy emlékszem, hogy a nagyszüleimmel együtt egy dohányföldjük volt, és ezt szerződésben művelték. Az anyukámék egyébként Erdélyből kerültek át Magyarországra, a nagyszüleimmel együtt, még a háború alatt. Aztán az ötvenes években, a káderkiemelés során, mindkét szülőmet kiemelték munkáskáderként, és behozták a Járási Tanácshoz. Az anyukám adminisztrátorként, az apukám pedig a mezőgazdasági osztály vezetőjeként dolgo-